De Werkende Dakloze

Student: Roger Verstraete
Opleidingsonderdeel: Bachelorproject
Academiejaar: 2025-2026

HO GENT

Inleiding

Tijdens mijn stage bij de dienst Thuislozenzorg van het OCMW Gent kreeg ik inzicht in de manier waarop aanklampend wordt gewerkt met dak- en thuisloze personen. Binnen deze werking staat begeleiding op verschillende levensdomeinen centraal, met name het sociaal netwerk, wonen, financiële situatie, psycho-medische ondersteuning en activering. Vanuit deze brede begeleiding wordt gestreefd naar het bevorderen van het welzijn van elke Gentenaar, ook van mensen die zich in een situatie van dak- of thuisloosheid bevinden.

Na de verkenning van dak- en thuisloosheid en de context van begeleiding binnen de thuislozenzorg, koos ik voor het thema activering. Vanuit mijn stage werd duidelijk dat activering een belangrijk instrument is binnen het sociaal beleid en de begeleiding van dak- en thuisloze personen. Het concept is breed en omvat niet alleen werkbereidheid, maar ook maatschappelijke participatie, dagbesteding en stappen richting zelfredzaamheid. Dit hoofdstuk onderzoekt hoe activering wordt begrepen, georganiseerd en toegepast binnen de praktijk van de thuislozenzorg van het OCMW Gent.

Dit onderzoek vertrekt vanuit de wens om beter te begrijpen hoe dak- en thuisloosheid en activering samenkomen binnen de praktijk van de thuislozenzorg van het OCMW Gent. Daarbij wordt niet gezocht naar oplossingen of oordelen, maar naar inzicht in hoe deze thema's vandaag vorm krijgen. Ik onderzoek hoe dak- en thuisloosheid wordt benaderd, welke plaats activering inneemt binnen het begeleidingsaanbod, en hoe verwachtingen rond werkbereidheid en participatie worden ingevuld in de praktijk.

In dit artikel wordt eerst stilgestaan bij de vraag wat dak- en thuisloosheid inhoudt. Deze verkenning wordt aangevuld met eigen observaties vanuit de stage en met interne informatie over het aanbod van het OCMW Gent. Vervolgens wordt nagegaan hoe activering wordt omschreven in literatuur en beleid, en hoe deze term wordt geïnterpreteerd binnen de thuislozenzorg. Door deze perspectieven samen te brengen, wil dit onderzoek bijdragen aan een beter begrip van de betekenis en haalbaarheid van activering in een context van dak- en thuisloosheid.

Probleemdefiniëring

Binnen het huidige sociaal beleid neemt activering een centrale plaats in. Van cliënten wordt verwacht dat zij, in ruil voor sociale rechten zoals het leefloon, actief stappen zetten richting maatschappelijke participatie en arbeid. Voor dak- en thuisloze personen, die vaak leven in een context van structurele kwetsbaarheid en instabiliteit, roept deze verwachting spanningen op. Het ontbreken van stabiele huisvesting, financiële zekerheid en een draagkrachtig netwerk kan het opnemen van activeringsverwachtingen bemoeilijken.

Ook binnen de thuislozenzorg van het OCMW Gent is activering aanwezig als begeleidingsdomein, naast wonen, netwerk, financiële situatie en psycho-medische ondersteuning. Vanuit deze brede begeleiding wordt ingezet op het bevorderen van welzijn en maatschappelijke participatie. Tegelijk ontstaat er in de praktijk een spanningsveld tussen beleidsmatige doelstellingen, organisatorische verwachtingen en de leefwereld van dak- en thuisloze personen. De vraag stelt zich hoe activering in deze context concreet wordt ingevuld en welke betekenis eraan wordt gegeven.

Daarnaast bestaat er binnen het sociaal werkveld geen eenduidige invulling van het begrip activering. Activering kan verschillende vormen aannemen, gaande van werkbereidheid en toeleiding naar de arbeidsmarkt tot dagbesteding, structuur in het dagelijks leven en maatschappelijke participatie. Binnen het kader van het leefloon wordt vaak gesproken over werkbereidheid en het meewerken aan een traject, terwijl dit niet altijd expliciet als activering wordt benoemd. Hierdoor ontstaat onduidelijkheid over wat activering precies inhoudt en welke verwachtingen hieraan gekoppeld zijn.

Binnen de aanpak van dak- en thuisloosheid wordt bovendien vaak verwezen naar het principe Housing First, waarbij stabiele huisvesting als basisvoorwaarde wordt gezien voor verdere begeleiding en participatie. Vanuit dit perspectief roept de combinatie van activering en het ontbreken van huisvesting bijkomende vragen op. Het combineren van werk of activeringsverwachtingen met het zoeken naar stabiele huisvesting kan voor betrokkenen een zware belasting vormen. Dit spanningsveld vraagt om een beter begrip van hoe activering zich verhoudt tot de realiteit van dak- en thuisloosheid.

Het is tegen deze achtergrond dat dit onderzoek wil nagaan hoe activering vandaag wordt benaderd binnen de thuislozenzorg van het OCMW Gent, welke invulling hieraan wordt gegeven en hoe deze verwachtingen aansluiten bij de leefwereld van dak- en thuisloze personen.

Onderzoeksvraag

Hoe wordt activering vormgegeven binnen de thuislozenzorg van het OCMW Gent, en in welke mate sluit deze methodiek aan bij de leefwereld en mogelijkheden van dak- en thuisloze personen?

Onderzoeksmethode

Dit onderzoek heeft een verkennend en begrijpend karakter en maakt gebruik van een mixed-methods benadering. De focus ligt niet op het aantonen van effecten of het formuleren van oplossingen, maar op het verwerven van inzicht in bestaande visies, praktijken en benaderingen rond activering binnen de context van dak- en thuisloosheid.

Enerzijds wordt gebruikgemaakt van documentanalyse. Hierbij worden wetenschappelijke literatuur, empirische rapporten en beleidsdocumenten rond dak- en thuisloosheid en activering geraadpleegd. Deze bronnen bieden inzicht in bestaande typologieën, methodologieën en theoretische kaders die worden gehanteerd binnen de thuislozenzorg en het activeringsbeleid. Daarnaast wordt nagegaan in welke mate er cijfers beschikbaar zijn over dak- en thuisloosheid en over het verwerven van inkomen via arbeid binnen deze doelgroep.

Anderzijds vertrekt het onderzoek vanuit de stagepraktijk binnen de thematische dienst Thuislozenzorg van het OCMW Gent. Via observaties uit gesprekken en het raadplegen van interne documenten wordt onderzocht hoe activering wordt benaderd en georganiseerd binnen de praktijk. Hierbij wordt specifiek gekeken naar de visie van het OCMW Gent op activering, het bestaande aanbod en de samenwerking met de interne Dienst Activering en Werk (DAW) wat vroeger het Maatgericht Activeringscentrum (MAACT) werd genoemd, waar cliënten vanuit de thuislozenzorg naartoe kunnen worden doorverwezen.

Door deze combinatie van literatuurstudie, documentanalyse en praktijkgerichte observaties wordt getracht een genuanceerd beeld te schetsen van hoe activering vorm krijgt binnen de thuislozenzorg en welke plaats dit inneemt binnen de begeleiding van dak- en thuisloze personen.

Dit onderzoek heeft als doel een verdiepend inzicht te verwerven in de doelgroep van dak- en thuisloze personen en in de maatschappelijke ontwikkeling van activering, en te onderzoeken hoe deze doelgroep en deze trend zich tot elkaar verhouden.

Dakloosheid

Wat is eigenlijk dakloosheid?

In het kader van de thuislozenzorg hanteert het OCMW een juridische definitie van dakloosheid. Volgens de FOD Maatschappelijke Integratie wordt onder een dakloze verstaan:
“Onder dakloze moet worden verstaan de persoon die niet over een eigen woongelegenheid beschikt, die niet de financiële middelen heeft om daar op eigen krachten voor te zorgen en daardoor geen verblijfplaats heeft, of die tijdelijk in een tehuis verblijft (of bij een particulier) in afwachting dat hem een eigen woongelegenheid ter beschikking wordt gesteld” (FOD Maatschappelijke Integratie, z.d.).

Dak- en thuisloosheid beperkt zich niet tot het leven zonder onderdak, maar kent verschillende vormen en gradaties. Het fenomeen varieert van feitelijke dakloosheid tot situaties van woononzekerheid en dreigende huisuitzetting. Hierdoor gaat het om een complex en veelzijdig maatschappelijk vraagstuk dat zich op meerdere dimensies manifesteert en dat vraagt om een multidimensionale benadering en begeleiding op maat.

Om deze diversiteit beter te kunnen begrijpen en beschrijven, ontwikkelde FEANTSA de European Typology of Homelessness and Housing Exclusion (ETHOS). Dit kader biedt een gestandaardiseerde manier om dakloosheid en huisvestingsuitsluiting in kaart te brengen binnen Europese contexten. Binnen de ETHOS-typologie worden verschillende vormen van dak- en thuisloosheid onderscheiden, waaronder het leven zonder onderdak, verblijf in tijdelijke voorzieningen en situaties van dreigende dakloosheid.(Opgroeien, z.d.)

De ETHOS-typologie heeft niet als doel om nationale definities van dakloosheid binnen Europa te uniformeren. Wel tracht dit kader een breed overzicht te bieden van de verschillende leefsituaties die binnen Europa als vormen van dakloosheid en huisvestingsuitsluiting kunnen worden beschouwd. Op die manier maakt ETHOS de diversiteit aan woononzekerheid zichtbaar, zonder deze te herleiden tot één eenduidige definitie.

Binnen dit kader onderscheidt ETHOS vier hoofdcategorieën van dak- en thuisloosheid. Een eerste categorie is rooflessness (dakloos), waarbij personen geen enkele vorm van onderdak hebben en op straat leven. Een tweede categorie betreft houselessness (thuisloos), waarbij personen wel beschikken over een slaapplaats, maar slechts tijdelijk verblijven in instellingen of opvangvoorzieningen. Daarnaast is er sprake van living in insecure housing (instabiele huisvesting), waarbij mensen worden bedreigd door ernstige uitsluiting, bijvoorbeeld door

onzekere huurcontracten, dreigende uithuiszetting of situaties van huiselijk geweld. Tot slot onderscheidt ETHOS living in inadequate housing (ontoereikende huisvesting), waaronder verblijf in caravans op illegale terreinen, woningen die ongeschikt zijn om in te wonen of situaties van extreme overbewoning. (FEANTSA, z.d.)

Naast de bredere ETHOS-typologie werd ook ETHOS Light ontwikkeld. ETHOS Light is geen conceptuele definitie van dakloosheid, maar een operationeel kader dat wordt gebruikt voor statistische doeleinden en dat toelaat om dak- en thuisloosheid op een vergelijkbare manier in kaart te brengen. Het instrument harmoniseert verschillende bestaande definities en wordt in de praktijk veelvuldig ingezet voor dataverzameling rond dakloosheid. (Develtere, 2022)

ETHOS Light onderscheidt zes operationele categorieën van dak- en thuisloosheid. Het gaat om personen die op straat leven in publieke ruimtes, personen die verblijven in noodopvang zoals nachtopvang, en personen die tijdelijk wonen in opvangvoorzieningen voor daklozen met een beperkte verblijfsduur. Daarnaast omvat ETHOS Light ook personen die langdurig in instellingen verblijven, zoals zorg- of penitentiaire instellingen, omdat er bij uitstroom geen huisvesting beschikbaar is. Verder worden personen opgenomen die wonen in niet-conventionele woonvormen wegens een gebrek aan huisvesting, zoals caravans of tijdelijke constructies, evenals personen die tijdelijk bij familie of vrienden verblijven omdat zij geen eigen woongelegenheid hebben. (Develtere, 2022)

Personen die tijdelijk bij vrienden of familie verblijven, vaak aangeduid als sofaslapers, worden binnen de ETHOS-typologie doorgaans geplaatst binnen de categorie houselessness, aangezien zij niet beschikken over een eigen, stabiele woongelegenheid. In bepaalde situaties kan deze vorm van verblijf echter ook worden beschouwd als living in insecure housing, wanneer de woonzekerheid sterk onder druk staat en het verblijf elk moment kan worden beëindigd. (FEANTSA, z.d.)

Dak- en thuisloosheid ontstaat niet vanuit één enkele oorzaak, maar is het resultaat van een samenspel van verschillende factoren. Deze factoren situeren zich op structureel, institutioneel en individueel niveau en kunnen elkaar versterken.Op structureel niveau spelen onder meer armoede, een tekort aan betaalbare woningen en de toenemende commercialisering van de woningmarkt een rol. Daarnaast dragen lage lonen, een beperkte sociale bescherming en ontoereikende opvang- en onthaalstructuren voor mensen met een migratieachtergrond bij aan verhoogde woononzekerheid. Ook institutionele factoren kunnen het risico op dakloosheid vergroten. Hierbij gaat het onder meer om lacunes in beleid en uitvoering, een gebrek aan toegankelijke en afgestemde ondersteuningsdiensten, en een beperkte samenwerking tussen verschillende diensten en overheden. Daarnaast kunnen individuele factoren meespelen, zoals fysieke en mentale gezondheidsproblemen, traumatische ervaringen of complexe persoonlijke omstandigheden die het behouden of verwerven van huisvesting bemoeilijken. Relationele gebeurtenissen, zoals partnergeweld, het verlies van een naaste of een relatiebreuk, kunnen daarbij fungeren als directe aanleidingen tot dakloosheid. (FEANTSA, z.d.)

Housing First als structurele benadering van dakloosheid

Om daadwerkelijk impact te hebben op zowel het welzijn van mensen in dakloosheid als op het terugdringen en voorkomen ervan moet Housing First ingebed zijn in een bredere housing-led aanpak van dakloosheid. Vanuit deze visie wordt dakloosheid niet gezien als een individueel falen, maar als het gevolg van structurele tekortkomingen op het vlak van huisvesting, sociale bescherming en beleid. (Housing First Europe, z.d.)

Housing First werkt het meest effectief wanneer beleid, financiering en dienstverlening op elkaar zijn afgestemd en gericht zijn op duurzame huisvesting met passende ondersteuning. In plaats van dakloosheid te benaderen als een tijdelijke crisissituatie die vooral noodoplossingen vereist, vertrekt Housing First vanuit een langetermijnperspectief waarin preventie, continuïteit van zorg en integratie van diensten centraal staan. (Housing First Europe, z.d.)

Dit impliceert een verschuiving weg van gefragmenteerde en kortdurende interventies, zoals nachtopvang, tijdelijke en voorwaardelijke huisvesting of andere noodmaatregelen. In de plaats daarvan is een gecoördineerde aanpak nodig waarbij verschillende beleidsniveaus en hulpverleningsorganisaties samenwerken. Huisvesting, gezondheidszorg en sociale ondersteuning moeten hierbij op elkaar aansluiten en elkaar versterken. (Housing First Europe, z.d.)

Een structurele implementatie van Housing First vergt beleidsmatige hervormingen, duurzame en voorspelbare financiering en samenwerking over sectoren heen. Housing First mag daarbij niet beperkt blijven tot een afzonderlijk project, maar moet een kernonderdeel vormen van lokaal en nationaal dakloosheidsbeleid. Door deze aanpak te verankeren in het reguliere woon- en sociaal beleid, kan de focus verschuiven van het beheren van dakloosheid naar het effectief beëindigen ervan. (Housing First Europe, z.d.)

Essentiële voorwaarden voor deze systeemverandering zijn onder meer: gemotiveerde sleutel factoren, een cultuuromslag in hulpverlening, structurele randvoorwaarden die dakloosheid voorkomen en beëindigen, stabiele financiering, politieke betrokkenheid en een geïntegreerde samenwerking tussen sectoren zoals wonen, sociale zorg, gezondheidszorg, geestelijke gezondheidszorg, justitie en jeugdhulp.(Housing First Europe, z.d.)

Dakloosheid in cijfers

Eind 2023 telde de stad Gent 2 490 dak- en thuisloze personen, waarvan 1 857 volwassenen en 633 kinderen (Koning Boudewijnstichting & LUCAS, 2023). De groep bestaat voor 70,3% uit mannen, 29,2% uit vrouwen en 0,4% uit personen met een ander gender. Bij de kinderen gaat het steeds om samenwonende gezinnen; geen enkele minderjarige verblijft op straat, maar kinderen leven samen met hun ouders in tijdelijke of onzekere woonomstandigheden. Binnen de volwassen populatie blijkt bijna de helft (49%) Belgische nationaliteit te hebben. De grootste leeftijdsgroep is 31-39 jaar (27%), gevolgd door de groep 40-49 jaar (21,4%), samen goed voor ongeveer 900 volwassenen. Ongeveer 69% van de volwassenen is alleenstaand.1 op 3 dakloze heeft langer dan twee jaar geen stabiele woonplaats (Koning Boudewijnstichting & LUCAS, 2023).

De leefsituaties van volwassenen zijn divers. Een aanzienlijk deel verblijft tijdelijk bij familie of vrienden, in opvangvoorzieningen of in niet-conventionele woonvormen zoals garages, voertuigen of tenten. Volgens ETHOS Light-categorieën maakt dit deel uit van houselessness of living in insecure housing. Van alle volwassenen krijgt 68,1% actieve begeleiding van een OCMW, waarvan 1 152 personen van OCMW Gent en 77 van een ander OCMW. Daarnaast heeft 27,5% een referentieadres bij een OCMW, waarvan 422 bij OCMW Gent en 40 bij een ander OCMW (Koning Boudewijnstichting & LUCAS, 2023). Personen met een woning maar dreigende uithuiszetting zijn niet meegenomen in deze cijfers.

Ook wat inkomen betreft, is de situatie divers: 21,7% van de volwassenen heeft geen inkomen, 33,2% ontvangt een leefloon, 6,5% ontvangt een werkloosheidsuitkering (met de kanttekening dat besparingen dit aandeel kunnen verlagen en het aandeel leefloners kan stijgen), en 14,4% verwerft een inkomen uit arbeid, wat neerkomt op 261 werkende daklozen in Gent eind 2023. (Koning Boudewijnstichting & LUCAS, 2023)

Deze cijfers tonen dat dak- en thuisloosheid in Gent een diverse en complexe doelgroep betreft, zowel qua leeftijd, nationaliteit, gezinssamenstelling, leefsituatie als inkomenssituatie. Dit profiel is relevant voor het onderzoek naar activering: de uiteenlopende woon- en inkomenssituaties, het al dan niet beschikken over een referentieadres en het al dan niet hebben van begeleiding beïnvloeden sterk welke activeringsmaatregelen haalbaar zijn en hoe ondersteuning kan worden afgestemd op de noden van de doelgroep.

Werk en activering bij dak- en thuislozen

Onderzoek toont aan dat een aanzienlijk deel van dak- en thuisloze personen in Europa en de VS wel degelijk actief probeert deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Hoewel het merendeel van de dak- en thuisloze volwassenen afhankelijk is van leefloon of andere sociale uitkeringen, blijkt dat een deel een inkomen uit arbeid verwerft. In Gent betrof dit eind 2023 14,4% van de volwassenen, oftewel 261 werkende daklozen (Koning Boudewijnstichting & LUCAS, 2023).

Internationaal onderzoek laat zien dat werk positieve effecten kan hebben op het welzijn en de maatschappelijke integratie van mensen in dakloosheid. Tegelijkertijd blijkt dat er aanzienlijke barrières bestaan voor toegang tot en behoud van werk. Structurele obstakels zoals een gebrek aan stabiele huisvesting, financiële onzekerheid, lage lonen, en beperkte sociale netwerken spelen een rol. Daarnaast kunnen individuele factoren, zoals fysieke of mentale gezondheidsproblemen, trauma's en complexe persoonlijke omstandigheden, de arbeidsparticipatie bemoeilijken (Acuña & Ehrlenbusch, 2009; Poremski et al., 2015).

Studies tonen aan dat zelfs wanneer dak- en thuisloze personen een baan hebben, dit niet automatisch leidt tot beëindiging van hun dakloosheid. Het inkomen uit werk is vaak laag en onvoldoende om stabiele huisvesting te bekostigen, waardoor de combinatie van wonen en werken uitdagend blijft (University of Chicago, 2021). Programma's zoals Housing First of gespecialiseerde begeleidingstrajecten richten zich daarom niet alleen op het ondersteunen van werkbereidheid, maar ook op het wegnemen van deze structurele en individuele

drempels, zodat arbeid een haalbaar en duurzaam traject kan worden binnen een breder plan van maatschappelijke activering (Back on My Feet, 2023).

Deze inzichten zijn cruciaal voor het sociaal werk: activeringsmaatregelen moeten rekening houden met de diverse leefsituaties van dak- en thuislozen en mogen niet los worden gezien van toegang tot huisvesting, begeleiding en andere ondersteunende diensten. Alleen door deze factoren te combineren, kan activering effectief bijdragen aan maatschappelijke participatie en welzijn van deze doelgroep.

Activering

Wat is eigenlijk activering?

Vooraleer verder in te gaan op activering in de context van dakloosheidsbegeleiding, is het belangrijk om het begrip activering zorgvuldig af te bakenen. De term wordt in beleid, praktijk en dagelijkse taal op uiteenlopende manieren gebruikt en krijgt daardoor verschillende betekenissen. In de context van sociaal werk en sociaal beleid verwijst activering echter niet louter naar het stimuleren van betaald werk, maar naar een breder proces van maatschappelijke participatie (Bogaerts et al., 2010).

In de Belgische beleidscontext wordt activering vaak gekoppeld aan het recht op maatschappelijke integratie, waarbij van cliënten wordt verwacht dat zij, binnen hun mogelijkheden, stappen zetten richting participatie, zelfredzaamheid en – indien haalbaar – arbeidsmarktdeelname (Bogaerts et al., 2010). Activering omvat daarbij een geheel van begeleidingsvormen, zoals ondersteuning richting werk of opleiding, het versterken van vaardigheden en sociale netwerken, en het creëren van dagstructuur en zinvolle tijdsbesteding (Bircan et al., 2018).

Wetenschappelijke literatuur benadrukt dat activering niet mag worden herleid tot werkbereidheid alleen. Zeker bij mensen in een kwetsbare positie, zoals dak- en thuislozen, vraagt activering een geïndividualiseerde en contextgevoelige benadering, waarbij rekening wordt gehouden met leefomstandigheden, gezondheid, woonstabiliteit en toegang tot sociale rechten (Robben et al., 2023). Activering wordt in deze zin begrepen als een proces, eerder dan als een resultaatsverplichting, waarbij participatie verschillende vormen kan aannemen en niet noodzakelijk onmiddellijk leidt tot betaalde arbeid.

Visie Sociale Dienst en Dienst Activering en Werk

Deze visie is gebaseerd op interne informatie uit infofiches van het informatieplatform van het OCMW Gent, gebruikt binnen de Sociale Dienst en de Dienst Activering en Werk.

Binnen het OCMW Gent vormt activering een kernonderdeel van zowel de werking van de Sociale Dienst als van de Dienst Activering en Werk. Activering wordt hierbij breed opgevat en geïntegreerd in elk hulpverleningstraject vanaf de start, met als doel een duurzame maatschappelijke participatie op maat van de cliënt. Deze participatie kan verschillende vormen aannemen, zoals werk, opleiding, vrijwilligerswerk of zinvolle dagbesteding.

De Dienst Activering en Werk hanteert een trajectmatige aanpak die gericht is op de groei en ontwikkeling van personen, met bijzondere aandacht voor opleiding en het versterken van competenties. Activering beperkt zich niet tot arbeidsinschakeling alleen: voor cliënten die (nog) niet klaar zijn voor arbeid, betekent activering vooral het zetten van haalbare stappen richting maatschappelijke participatie en het vergroten van sociale zelfredzaamheid.

Concreet vertaalt deze visie zich in een divers aanbod aan activeringsmogelijkheden, waaronder studietrajecten, groepswerkingen, arbeidszorg, trajecten via artikel 60, wijk-werken en samenwerkingen met externe partners. Daarnaast wordt zinvolle dagbesteding erkend als een volwaardige vorm van activering en kan dit, wanneer verdere stappen niet haalbaar zijn, volstaan om werkbereidheid aan te tonen. De samenwerking tussen de Dienst Activering en Werk en wijk-werken vormt hierbij een belangrijk ondersteunend element.

Werkbereidheid

Om recht te hebben op maatschappelijke integratie, en dus op een leefloon, geldt werkbereidheid als een centrale voorwaarde, tenzij werken om gezondheids- of billijkheidsredenen niet mogelijk is. Het OCMW beoordeelt deze werkbereidheid via een sociaal onderzoek, waarbij rekening wordt gehouden met de individuele situatie van de betrokkene, zoals leeftijd, gezondheid, opleiding, gezinssituatie en persoonlijke draagkracht. (Vreemdelingenrecht.be, z.d.)

Werkbereidheid betekent niet dat iemand effectief werk moet vinden, maar wel dat er aantoonbare, ernstige en volgehouden inspanningen worden geleverd om stappen richting arbeid of activering te zetten. Dit kan onder meer blijken uit actief werk zoeken, een positieve houding tegenover werkaanbiedingen, deelname aan opleidingen of trajecten via het OCMW of arbeidsbemiddelingsdiensten. De beoordeling gebeurt steeds op maat en verschilt van de criteria die gelden binnen de werkloosheidsreglementering; een sanctie binnen de werkloosheid sluit het recht op maatschappelijke integratie dus niet automatisch uit. (Vreemdelingenrecht.be, z.d.)

Daarnaast kan het OCMW een vrijstelling van werkbereidheid toekennen om gezondheids- of billijkheidsredenen. Gezondheidsredenen kunnen bijvoorbeeld verband houden met medische problematieken, zwangerschap of ernstige verslavingsproblemen, en kunnen worden getoetst via een medisch onderzoek. Billijkheidsredenen hebben betrekking op contextuele factoren, zoals een gebrek aan werkgelegenheid, vervoersproblemen of het volgen van studies. Ook hier behoudt het OCMW een ruime beoordelingsmarge, afgestemd op de concrete omstandigheden van de betrokkene. (Vreemdelingenrecht.be, z.d.)

De voorwaarde van werkbereidheid, gekoppeld aan het recht op maatschappelijke integratie, is van groot belang in deze context, aangezien ongeveer één op de drie dak- en thuisloze personen in Gent een leefloon geniet.

Volgens interne infofiches van het informatieplatform van het OCMW Gent is het essentieel om de verwachtingen af te stemmen op de volledige context en draagkracht van de cliënt. Werkbereidheid kan niet los worden gezien van de leefomstandigheden, mogelijkheden en belemmeringen waarmee iemand geconfronteerd wordt. Hulpverlening en activering zijn

daarom per definitie maatwerk. Het vergt tijd om zicht te krijgen op de verschillende factoren die het functioneren van een persoon beïnvloeden, zeker aan het begin van een begeleidingstraject.

Een grondige inschatting van werkbereidheid vraagt aandacht voor zowel zichtbare als minder zichtbare dimensies. Zichtbare, 'bovengrondse' elementen hebben betrekking op fysieke mogelijkheden, cognitieve capaciteiten, opleidingsniveau en aanwezige vaardigheden of werkervaring. Deze aspecten zijn vaak relatief snel in kaart te brengen via gesprekken, observaties of screenings.

Daarnaast spelen 'ondergrondse', minder zichtbare factoren een cruciale rol. Het gaat hierbij om emotionele draagkracht, sociale vaardigheden, levensgeschiedenis, ingrijpende gebeurtenissen en eventuele psychische of psychiatrische problematieken. Deze dimensies bepalen in sterke mate wat iemand aankan, en vormen de basis waarop 'kunnen' en 'weten' steunen. Wanneer deze basis onvoldoende stabiel is, wordt het moeilijk om verwachtingen rond activering of werkbereidheid haalbaar te maken.

Werkbereidheid draait dus niet uitsluitend om motivatie of competenties, maar ook om draagkracht en belastbaarheid. Een realistische en rechtvaardige beoordeling vereist dat hulpverlening en activering rekening houden met deze volledige context, om zo de slaagkansen van trajecten te vergroten en overvraging te vermijden.

Fases bij DAW

Binnen het OCMW wordt gewerkt met een model dat de afstand tot de arbeidsmarkt van cliënten inzichtelijk maakt aan de hand van verschillende fasen of 'trappen'. Dit model, weergegeven in een tabel afkomstig van het informatieplatform van het OCMW, laat toe om per cliënt in te schatten of er sprake is van een kleinere dan wel grotere afstand tot de arbeidsmarkt. Op basis hiervan wordt binnen een traject op maat steeds gestreefd naar het hoogst haalbare niveau van activering, rekening houdend met de individuele mogelijkheden en draagkracht van de betrokkene.

FASE + (begeleiding)	DOELGROEP	VERWACHTINGEN IKV WERKBEREIDHEID	VOORBEELDEN VAN INZET
ACTIVERENDE HULPVERLENING (Wijkwerk, + DAW bij de methodische cellen)	De cliënt heeft ernstige (meervoudige) welzijnsproblematieken die activering tijdelijk verhinderen, maar die geen langdurige billijkheidsredenen zijn die hem vrijstellen van arbeidsactivering	Wegwerken van drempels naar activering	-Afspraken nakomen -Meewerken aan het begeleidingsplan, dit kan zijn : volgen van psychologische begeleiding, in kaart brengen van medische belemmeringen,/bperkingen, werken aan verslavingsproblematiek, zoeken van kinderopvang, ….

TAALACTIVERING (Wijkwerk + DAW)	De cliënt is anderstalig en heeft geen of onvoldoende kennis van het Nederlands om door te stromen naar werk	Nederlands leren + combinatie met andere vormen van activering	- taallessen volgen - het Nederlands gebruiken in communicatie
STUDENT (Wijkwerk)	De cliënt volgt studies met voltijds leerplan	Diploma behalen Vakantiejob doen	- deelnemen aan examens, zich inzetten om te slagen voor de studies - vakantiejob doen tijdens schooljaar of vakantieperiode
VERSTERKENDE ACTIVERING (DAW)	De cliënt is (nog) niet in staat om regulier te werken, doorstroom naar werk is niet of slechts op lange termijn mogelijk en mits werken aan basiscompetenties.	Maatschappelijke participatie (indien geen vervolgtraject mogelijk) Of competentieversterking met het oog op doorstroom naar werk (lange termijn)	- alle vormen van niet-beroepsgerichte vorming of opleiding, cursussen, groepswerk… gericht op competentieversterking - arbeidszorg, begeleid of regulier vrijwilligerswerk, AMA - afspraken DAW/VDAB nakomen
ACTIVERING NAAR WERK (DAW)	De cliënt is nog niet in staat om regulier te werken, maar op korte termijn wel, mits de cliënt nog wat vaardigheden aanleert (competenties versterken) of werkervaring opdoet.	Competentieversterking met het oog op doorstroom naar werk	- TWE (art. 60§7) - werkplekleren via VDAB bv. IBO, WES, BIS (beroepsinlevingsstage), … - Technische of beroepsgerichte (voor)opleidingen volgen: bijv. voortraject Jobintra, beroepsopleidingen CVO, VDAB - afspraken DAW/VDAB nakomen

ACTIVERING NAAR WERK (DAW)	De cliënt is arbeidsbekwaam en in staat om regulier te werken maar heeft ondersteuning nodig bij de zoektocht naar werk	Het vinden van (duurzaam) werk	- afspraken DAW/VDAB nakomen, deelnemen aan screening, Job-in-zicht, werkstage, … - werken via interim, inschrijven bij interimkantoren - zelf actief naar werk zoeken, solliciteren en hiervan bewijzen voorleggen - traject volgen gericht op opstart zelfstandige zaak bij Microstart, Starterslabo,…
WERK (DAW)	De cliënt is aan het werk, er is nood aan ondersteuning bij het behouden van werk of het zoeken naar stabieler of voltijds werk	Het behouden van werk, het vinden van een beter passende tewerkstelling, het uitbreiden van een deeltijdse tewerkstelling	- afspraken DWA/VDAB nakomen - meewerken aan jobcoaching op de werkvloer - volgen van NT2-lessen of meewerken aan taalcoaching op de werkvloer - een (beroeps)opleiding volgen

Dakloze cliënten starten meestal in de eerste twee fasen van het model, waardoor activerende hulpverlening en taalactivering cruciaal zijn. Binnen het OCMW wordt steeds rekening gehouden met de context en competenties van de cliënt, om de afstand tot maatschappelijke participatie en, waar mogelijk, arbeidsmarktintegratie stapsgewijs te verkleinen

Binnen de eerste drie maanden worden cliënten doorverwezen naar de Dienst Activering en Werk (DAW), waar ze een informatief en oriënterend traject doorlopen. In deze fase wordt getracht inzicht te krijgen in de competenties, talenten en interesses van de cliënt, met als doel een activeringstraject op maat te vinden dat zo goed mogelijk aansluit bij de persoonlijke mogelijkheden. Indien uit de beoordeling blijkt dat de cliënt nog een te grote afstand tot de arbeidsmarkt heeft, wordt hij of zij doorverwezen naar versterkende activering, waar bijvoorbeeld arbeidsmatige activering (AMA) of groepswerkingen kunnen worden ingezet om stap voor stap de maatschappelijke participatie en werkvaardigheden te vergroten.

Dit zijn het aantal doorverwijzingen naar intake en trajectbepaling DAW per maand enkel vanuit Thuislozenzorg. Periode: vanaf 01/2024 tem 12/12/2025

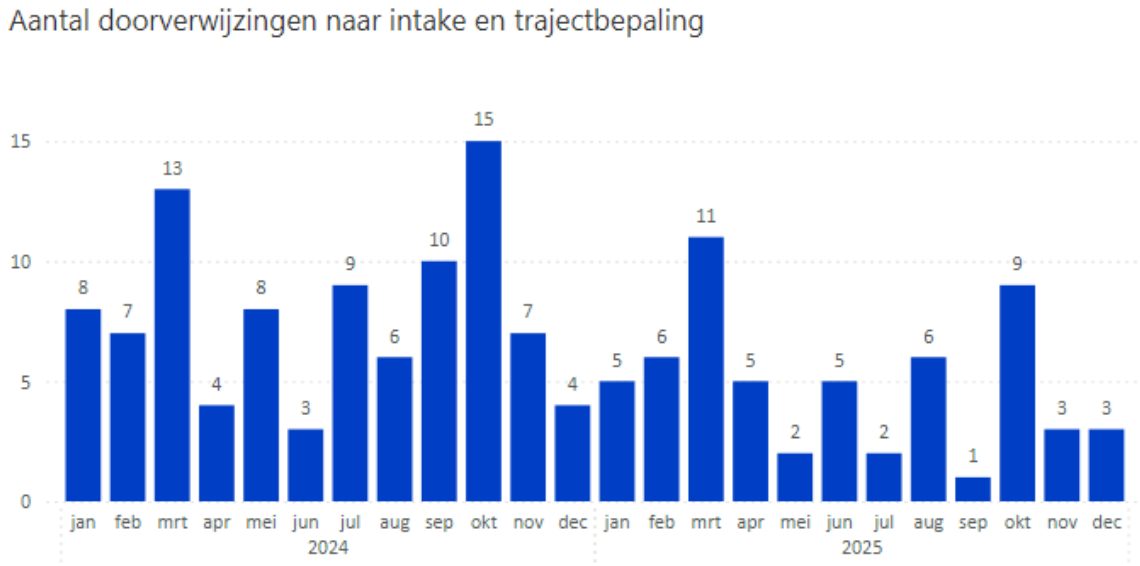

Dit zijn het aantal effectief opgestarte trajecten bij intake en trajectbepaling.

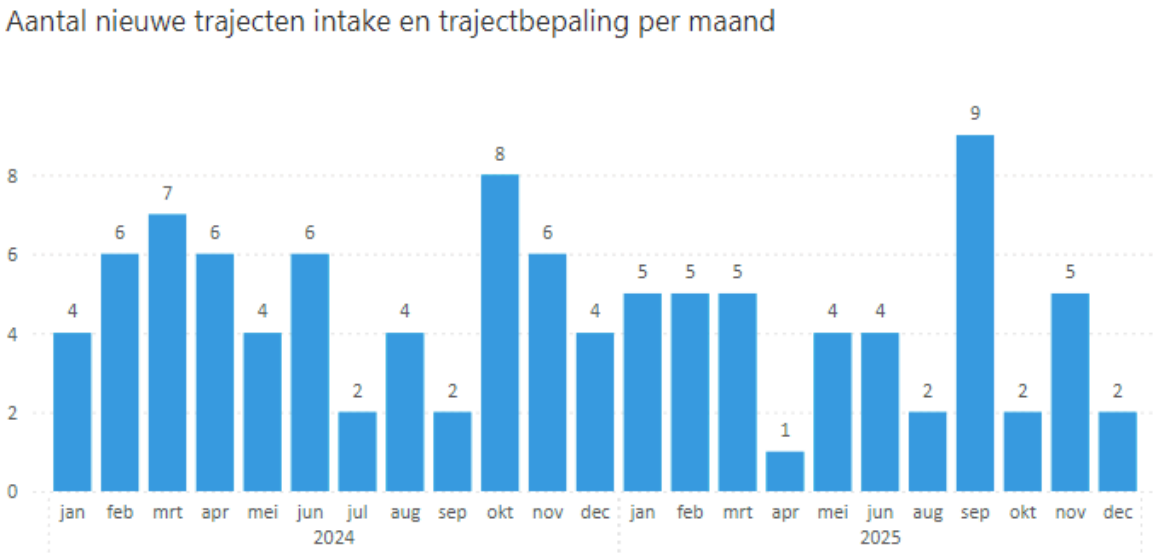

Dit is het resultaat van de doorverwijzingen (sommigen zijn dus geweigerd of achterhaald of de opvolging werd afgewerkt)

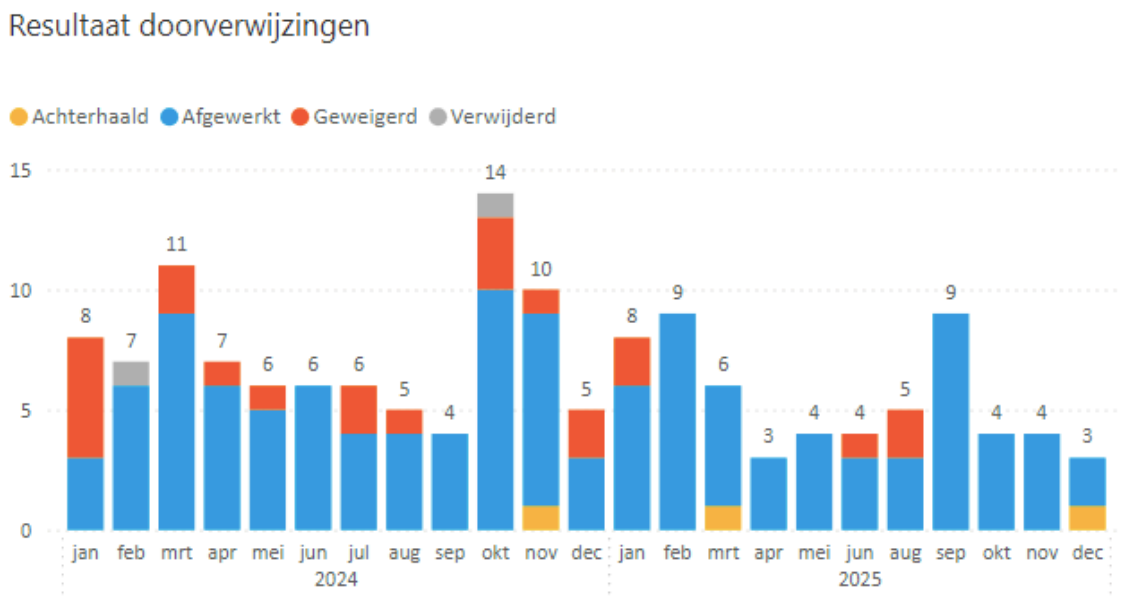

Stage observaties

Tijdens mijn stage heb ik door observaties en gesprekken met cliënten en collega's veel inzichten verzameld. Ik heb geen formele interviews afgenomen om mijn rol als maatschappelijk assistent niet in gevaar te brengen. De informatie die ik beschrijf, is dan ook gebaseerd op wat ik tijdens de dagelijkse begeleiding heb gezien en gehoord.

Uit mijn observaties blijkt dat veel dak- en thuisloze personen zich vaak in overlevingsfases bevinden en voornamelijk van dag tot dag leven. Cliënten gaven soms aan dat ze eerst een stabiele basis, zoals huisvesting, nodig hadden voordat ze stappen richting de arbeidsmarkt konden zetten. Dit toont voor mij dat niet alle cliënten volledig begrijpen waarom ook op het domein van werkbereidheid inspanningen van hen verwacht worden. Tegelijkertijd kan dit ook een beschermingsmechanisme zijn tegen de druk van het dagelijkse overleven.

Binnen deze context blijken groepswerkingen en arbeidsmatige activering belangrijke instrumenten om de afstand tussen de cliënt en de maatschappij te verkleinen. Persoonlijk ervaar ik het als een uitdaging dat besparingen in de toekomst het aanbod van de Dienst Activering en Werk kunnen beperken en dat hierdoor minder activeringsmogelijkheden beschikbaar zullen zijn.

Tijdens mijn stage is duidelijk geworden dat er niet zoiets bestaat als een "typische dakloze"; het zijn mensen met uiteenlopende achtergronden en situaties. Het is ook belangrijk om te benadrukken dat dakloosheid niet automatisch werkloosheid betekent. Zo heb ik bijvoorbeeld een cliënt begeleid die, ondanks het feit dat hij en zijn gezin tijdelijk in een auto verbleven, wel werkte. Dit laat zien dat werk en activering verschillende vormen kunnen aannemen.

Activering gaat niet alleen om formeel werk, maar om het actief zetten van stappen die een persoon helpen uit de situatie van dakloosheid te geraken. Dit kan allerlei vormen aannemen, zoals het afbetalen van schulden, het volgen van Nederlandse lessen, het regelen van een referentieadres voor administratie en post, of het aanpakken van verslavingsproblematiek. Al deze stappen dragen bij aan maatschappelijke participatie en het

verkleinen van de afstand tot de arbeidsmarkt.De rol van de maatschappelijk assistent van het OCMW is hierbij essentieel. Het is hun taak om cliënten te ondersteunen, te motiveren en te begeleiden, zodat zij stapsgewijs actiever kunnen deelnemen aan de samenleving en, indien mogelijk, de stap naar werk kunnen zetten. Activering betekent dus letterlijk “actiever worden”, en in de context van dakloosheid kan dit op veel verschillende manieren vorm krijgen.

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat activering binnen de thuislozenzorg van het OCMW Gent een breed en contextgevoelig begrip is. Het gaat niet uitsluitend om werk, maar om maatschappelijke participatie en stappen richting zelfredzaamheid, afgestemd op de individuele mogelijkheden en draagkracht van dak- en thuisloze personen. Observaties tijdens de stage tonen dat veel cliënten leven in overlevingsfases en eerst een stabiele basis nodig hebben voordat arbeids- of participatiedoelen haalbaar zijn. Activering krijgt daarom diverse vormen: van taal- en scholingstrajecten, groepswerkingen en arbeidsmatige activering tot het regelen van administratieve zaken en het aanpakken van schulden of verslavingsproblematiek.

Het onderzoek benadrukt dat werkbereidheid onderdeel is van activering, maar altijd binnen een maatwerkbenadering wordt beoordeeld, rekening houdend met leefomstandigheden, gezondheid en sociaal netwerk. De samenwerking tussen de Sociale Dienst en de Dienst Activering en Werk biedt een trajectmatig kader waarin cliënten stap voor stap hun afstand tot maatschappelijke participatie en arbeid kunnen verkleinen. Tegelijkertijd toont de praktijk dat besparingen en beperktere middelen een uitdaging vormen voor het behoud en de uitbreiding van activeringsmogelijkheden.

Kortom, activering in de context van dak- en thuisloosheid is een procesmatig en multidimensionaal concept. Het vereist een geïntegreerde en flexibele aanpak, waarin begeleiding, stabilisering van woon- en leefsituatie, motivatie en participatie hand in hand gaan, met als doel cliënten duurzaam te ondersteunen bij hun maatschappelijke integratie.

Bronnenlijst:

FOD Maatschappelijke Integratie. (z.d.). *Wat is de definitie van een dakloze?* https://www.mi-is.be/nl/faq/wat-de-definitie-van-een-dakloze

Opgroeien. (z.d.). Definitie en verschillende vormen van dak- en thuisloosheid.https://www.opgroeien.be/kennis/themas/dak-en-thuisloosheid-bij-jongvolwassenen/definitie-en-verschillende-vormen-van-dak-en-thuisloosheid

FEANTSA. (z.d.). What is homelessness?https://www.feantsa.org/what-is-homelessness

Develtere, P. (2022). Data collection systems and homelessness in the EU: An overview. KU Leuven. file:///Users/rogerverstraete/Downloads/Data%20collection%20systems%20and%20homelessness%20in%20the%20EU%20(1).pdf

Housing First Europe. (z.d.). *Systems change and advocacy*.https://housingfirsteurope.eu/systems-change-and-advocacy/

Koning Boudewijnstichting & LUCAS (KU Leuven). (2023). *Telling dak- en thuisloosheid 2023 – Gent*. https://www.kuleuven.be/lucas/nl/Publicaties/publi_upload/rapport-gent.pdf

Acuña, S., & Ehrlenbusch, K. (2009). *Homelessness and employment*. Homelessness Policy Research Institute. https://hpri.usc.edu/homeless_research/homelessness-and-employment/

Back on My Feet. (2023). *Back on My Feet — employment and housing support*. https://en.wikipedia.org/wiki/Back_on_My_Feet_%28non-profit_organization%29

Poremski, D., et al. (2015). Persisting barriers to employment for recently housed people experiencing homelessness. Social Science & Medicine. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4794459/

University of Chicago. (2021). Employed and experiencing homelessness: What the numbers show. End Homelessness.https://endhomelessness.org/blog/employed-and-experiencing-homelessness-what-the-numbers-show/

Bogaerts, K., Marx, I., Vandelannoote, D., & Van Mechelen, N. (2010). *Activering bij werkloosheid en recht op maatschappelijke integratie*. Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. https://werk.belgie.be/sites/default/files/content/documents/Werkgelegenheid%20en%20arbeidsmarkt/Onderzoeksprojecten/Activering%20bij%20werkloosheid%20en%20recht-op-maatschappelijke-integratie.pdf

Bircan, T., Schockaert, I., & Nicaise, I. (2018). *More than a roof: A statistical profile of homeless people in Belgium*. *European Journal of Homelessness, 12*(2). https://www.feantsa.org/download/12-2_k2_article_bircan_v03701457900719778758 8.pdf

Robben, L.-L., Roets, G., Wagener, M., Van Lancker, W., & Hermans, K. (2023). Including the most excluded? A qualitative study on the address registration for people experiencing homelessness in Belgium. Administration & Society, 55(6), 1093–1117. http://hdl.handle.net/1854/LU-01GY5FQ8Z2D4D4MGVHBEV2BVFY

Vreemdelingenrecht.be. (z.d.). *Voorwaarden maatschappelijke integratie*. https://www.vreemdelingenrecht.be/sociale-rechten/ocmw-steun/maatschappelijke-integratie/voorwaarden-maatschappelijke-integratie

Interne documenten

OCMW Gent. (z.d.). *Infofiches werkbereidheid en activering*. Interne documenten, informatieplatform OCMW Gent.